

ANALYYSI

***Helsingin Sanomien* poliittinen ideologia vaalivuonna 1962**

Pertti Suhonen

Tässä kirjoituksessa tutkin puolueisiin sitoutumattoman *Helsingin Sanomien* poliittista linjaa vuoden 1962 valtiollisten vaalien aikoihin. Tutkimusaineistonani ovat lehden pääkirjoitukset ja poliittiset pakinat ajanjaksolta, joka alkaa pari kuukautta ennen eduskuntavaaleja ja päättyy kolme kuukautta niiden jälkeen.

Kiinnitän erityisesti huomiota lehden ajatuksiin Suomen politiikan tilasta, ongelmista ja niiden korjaamisen mahdollisuuksista, arvioihin vaaliasetelmasta ja vaalien tuloksista, kannanottoihin hallituksen muodostamisprosessista ja sen lopputuloksesta sekä suhtautumisesta poliittisiin puolueisiin. Niin politiikan todellisuudessa kuin pääkirjoituksissakin nämä aihepiirit kytkeytyvät monin tavoin toisiinsa, ja niitä koskevat kannanotot muodostavat kokonaisuuden, jota voi kutsua poliittiseksi ideologiaksi.

Ideologian käsite on saanut yhteiskunnan ja kulttuurin tutkimuksessa monia merkityksiä. Tässä tutkimuksessa ajattelen ideologian joukoksi mielipiteitä, uskomuksia ja arvoja, jotka muodostavat rakenteellisen kokonaisuuden eli tukevat toisiaan tai eivät ainakaan ole ristiriidassa keskenään. (Borg 1965, 1–12; Reunanen & Suhonen 2009, 326.) Rudolf Heberleä (1951, 23–31) mukaillen ideologian voidaan ajatella koostuvan jonkin yhteiskunnallisen subjektin todellisuutta koskevista uskomuksista, tavoitteista ja keinoista tavoitteiden saavuttamiseksi. Tässä kirjoituksessa ideologian subjekti on *Helsingin Sanomat*.

Pääkirjoitukset tutkimuskohteena

Uutisjournalismiin verrattuna pääkirjoituksia on tutkittu suhteellisen vähän. Muutamia empiirisiä tutkimuksia kannattaa mainita vertailukohtina. Vesa Heikkinen (1999) lähestyi väitöskirjassaan pääkirjoituksia lähinnä kielitieteen suunnasta. Hän etsi ideologisia merkitysrakenteita neljän puoluelehden ja *Helsingin Sanomien* politiikkaa – erityisesti kunnallisvaaleja – koskevien pääkirjoitusten kielestä, ei ilmi lausutuista mielipiteistä. Hänen käytössään oli laajaa kirjo kriittisen tekstintutkimuksen välineistöä, esimerkiksi diskurssi-, argumentointi- ja retoriikka-analyysi.

Pertti Alasuutari (1996) käytti laajassa tutkimuksessaan *Toimen tasavalta* ensisijaisena aineistonaan *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksia. Hän ei ollut kiinnostunut lehden ideologiasta tai mielipiteistä, vaan tutkimuksen kohteena olivat suomalaisen yhteiskunnan kulttuuris-yhteiskunnalliset muutokset toisen maailmansodan päättymisestä EU-jäsenyyteen. Pääkirjoitusten puheavaruudesta hän etsi lähinnä kulttuurin ja yhteiskunnan rakenteita. (Emt., 25–30.)

Tämä kirjoitus eroaa Alasuutarin tutkimuksesta myös siinä, mihin sisältöihin pääkirjoituksen puheavaruudessa kiinnitetään huomiota. Alasuutari analysoi yhdeksää politiikan lohkoa koskevia kirjoituksia. Poliitikalla hän tarkoitti yhteiskuntapolitiikan eri alueita, kuten alkoholipolitiikkaa, maatalouspolitiikkaa, terveyspolitiikkaa ja viestintäpolitiikkaa. Oma huomioni kohdistuu pikemminkin itse politiikkaan poliittisen koneiston toimintana ja poliittisten voimien kamppailuna vallasta, jonka avulla ne voivat edistää intressejään, arvojaan ja yhteiskuntapoliittisia tavoitteitaan. Englannin kieli on politiikan käsitteen suhteen suomea ilmaisukykyisempi. Yhteiskuntapolitiikalle on siinä oma terminsä *policy*. Oma tutkimuskohteeni on lähempänä englannin kielen termiä *politics*. (Suhonen 1994, 14–15.)

Terveyspolitiikka on ollut kiinnostuksen kohteena ainakin kahdessa pääkirjoituksia analysoineessa tutkimuksessa. Arttu Saarinen (2010) analysoi Suomen Lääkärilehden pääkirjoituksia vuosina 1970–2007. Hänen tutkimuskysymyksensä koskivat esille nostettuja teemoja ja kannanottoja ja niiden perusteluja sekä näissä ajan myötä tapahtuneita muutoksia. Pauliina Aarva ja Pirjo Lääperi (2005) tutkivat, miten terveyden edistäminen on näkynyt *Helsingin Sanomien* ja *Aamulehden* pääkirjoitussivuilla 2000-luvun alkuvuosina. Kirjoitusten teemoja ja retoriikkaa analysoimalla he etsivät vastausta kysymykseen, mistä pääkirjoituksissa puhutaan, kun puhutaan terveyden edistämisestä.

Myös politiikkaa sanan *politics*-merkityksessä käsitteleviä pääkirjoituksia on harvakseltaan tutkittu. Niko Hatakka (2012) tutki kuudentoista sanomalehden ja kolmen aikakauslehden vuoden 2011 eduskuntavaaleja edeltäviä pääkirjoituksia ja kolumneja. Aineistolähtöisen analyysin tarkoituksena oli selvittää, miten suomalaisen sitoutumattoman lehdistön pääkirjoitus- ja ko-

lumnijulkisuudessa suhtauduttiin perussuomalaisuuteen ja perussuomalaisten politiikkaan. Eeva Aarnio (2000) tutki kuuden sanomalehden pääkirjoituksia vuoden 2000 presidentinvaalien ensimmäisen ja toisen kierroksen välisenä aikana. Henna Sotamaa-Leino (2008) analysoi pro gradu -työssään *Aamulehden, Helsingin Sanomien* ja *Keskisuomalaisen* presidentinvaaliaiheisiä pääkirjoituksia vuoden ajalta ennen vuoden 2006 vaaleja.

Ehkä useimmin pääkirjoituksia on analysoitu lehtijournalismia laajemmin käsittelevissä tutkimuksissa, joissa niitä on tarkasteltu omana juttutyypinään ja suhteutettu uutisjournalismiin. Tästä hyvän esimerkin tarjoaa Esa Reunanen (2003) väitöskirja *Budjettijournalismi julkisena keskusteluna*. Pääkirjoituksilla ja kolumneilla oli hänen työssään tärkeä sija niiden dialogisuuden vuoksi. Niissä tulkitaan talouden ilmiöitä ja otetaan kantaa provosoivastikin ja näin viritetään keskustelua. (Emt., 147.) Itsekin olen vertaillut pääkirjoituksia muuhun journalismiin esimerkiksi ympäristöongelmien käsittelyn (Suhonen 1994, 88–91) ja gallupjournalismin suhteen (Suhonen 2006, 75–110; 2012, 50–53).

Pääkirjoitusten käyttöä tutkimusaineistona on perusteltu varsin yksituumaisesti. Alasuutari (1996, 27–32) pitää niitä mainiona aineistona siksi, että niissä keskitytään jotakin kysymystä koskeviin arvonäkökohtiin tekstimäärältään suppeassa muodossa. Hatakan (2012, 296) mukaan pääkirjoitus on ennen kaikkea paikka, jossa lehti ottaa kantaa ja pyrkii vaikuttamaan. Samaa kantaa edusti myös Pertti Hemánus (1972).

Analysoituaan melkoisen määrän tekstejä ja haastateltuaan tutkimiensa lehtien päätoimittajia, Heikkinen (1999, 276) esittää selkeän tiivistelmän pääkirjoitusten lajityypistä.

Mielipidetekstinä pääkirjoitus luonteensa mukaisesti ottaa kantaa, perustelee kannanottojaan, esittää arvioita menneestä, nykyhetkestä ja tulevasta, pyrkii osallistumaan poliittiseen päätöksentekoon sekä poliitikkojen ja kansan mielipiteiden välittäjänä että itsenäisenä institutionaalisenä toimijana.

Juuri näihin pääkirjoitusten puoliin kiinnitän huomioni tämän tutkimuksen analyyseissä.

Helsingin Sanomat vuonna 1962

Helsingin Sanomien levikki oli 1950-luvulle tultaessa kaksinkertainen sen pahimpaan kilpailijaan *Uuteen Suomeen* verrattuna. Vuosikymmenen puolivälin jälkeen se ylitti neljännesmiljoonan. (Perko ym. 1988, 154.) *Helsingin Sanomien* poliittisen linjan takana 1960-luvun alkupuoliskolla olivat lehteä julkaisevan Sanoma Osakeyhtiön toimitusjohtaja ja hallituksen puheenjohtaja Eljas Erk-

ko, vastaava päätoimittaja Teo Mertanen ja hallinnollinen päätoimittaja Aatos Erkko (emt., 157).

Lehden kehitys edistyspuolueen lehdestä puoluepoliittisesti sitoutumattomaksi lehdeksi alkoi 1930-luvulla. Monien tutkijoiden mukaan *Helsingin Sanomat* oli 1950-luvulta lähtien yleisporvarillinen sitoutumaton lehti, joka suhtautui myönteisesti myös työväenliikkeen sosialidemokraattiseen osaan. (Emt., 156; Pernaa ym. 2007, 48; Holmberg 2004, 86; Klemola 1981.) Vielä vuoden 1966 eduskuntavaalien alla lehden pääkirjoitukset varoittelivat äänestäjiä kommunistien vaalimenestyksestä ja sen seurauksista (Suhonen 2006, 94–95; Pernaa ym. 2007, 48). Poliittisesta sitoutumattomuudesta huolimatta *Helsingin Sanomat* ei siis ollut puolueeton tai puolueisiin tasapuolisesti suhtautuva lehti.

Poliittinen tilanne

Vuoden 1962 eduskuntavaalit järjestettiin 4.–5. helmikuuta poikkeuksellisessa tilanteessa tasavallan presidentin hajotettua eduskunnan. Neuvostoliitto oli edellisen vuoden lokakuun lopulla jättämässään nootissa ehdottanut konsultaatioita molempien maiden rajojen puolustuksen turvaamiseksi. Neuvostoliitto toivoi vakuuksia Suomen ulkopoliittisen linjan säilymisestä entisellään, ja nämä vakuudet haluttiin osoittaa eduskunnan hajottamisella ja uusilla vaaleilla. (Nousiainen 1998, 208.)

Neuvostoliiton nootin taustalla ollut huoli Suomen ulkopoliitikasta johtui osaltaan siitä, että kokoomus ja SDP yhdessä pienten porvarillisten puolueiden kanssa perustivat niin sanotun Honka-liiton Urho Kekkosen syrjäyttämiseksi vuoden 1962 presidentinvaaleissa. Sen ehdokas, entinen oikeuskansleri Olavi Honka kuitenkin luopui ehdokkuudestaan nootikriisin vuoksi. SDP asetti sitten ehdokkaakseen Rafael Paasion kokoomuksen lähtiessä vaaleihin ilman nimettyä ehdokasta. (Emt., 200.)

Presidentin valitsijamiesvaaleissa 16.–17.1.1962 maalaisliiton ehdokkaana ollut istuva presidentti sai selvän voiton (emt., 203). Eduskuntavaaleissa kannatusmuutokset jäivät vähäisiksi. Vasemmisto menetti ääniosuuttaan yhteensä pari prosenttiyksikköä. Kansanedustajapaikkoina muutos oli suurempi. Porvarillinen puoli sai viisitoista lisäpaikkaa, ja vasemmisto menetti yhden paikan enemmistönsä. Vasemmiston sisällä muutokset olivat huomattavia SDP:n menettäessä äänistään 3,7 prosenttiyksikköä ja kymmenen kansanedustajaa. (Emt., 49, 168.)

Taulukko 1. Äänten ja paikkojen jakautuminen vuoden 1962 eduskuntavaaleissa (Nousiainen 1998, 49, 168).

Puolue	Paikkoja	Ääniä%
Maalaisliitto	53	23,0
Suomen Kansan Demokraattinen liitto	47	22,0
Suomen Sosialidemokraattinen puolue	38	19,5
Kansallinen Kokoomus	32	15,0
Ruotsalainen kansanpuolue	14	6,4
Suomen kansanpuolue	13	6,3
Työväen ja Pienviljelijäin Sosialidemokraattinen Liitto	2	4,4
Vapaamielisten liitto	1	0,5
Yhteensä	200	97,1

SDP:n tappion perussy s oli puolueen hajoaminen muutamaa vuotta aikaisemmin. Emil Skogin johtama vasemmistosiipi perusti oman puolueen työväen ja pienviljelijäin sosialidemokraattisen liiton vuonna 1959. Yhdessä kansanedemokraattien kanssa se sai valta-aseman SAK:ssa. Vuoden 1962 eduskuntavaaleissa TPSL sai kuitenkin vain kaksi kansanedustajaa. (Mickelson 2007, 168–170.)

Tutkimusaineisto

Tutkimusta varten kävin läpi *Helsingin Sanomien* pääkirjoitukset ja pääkirjoitussivun poliittiset pakinat viiden kuukauden ajalta joulukuusta 1961 huhtikuuhun 1962. Poimin aineistoon kirjoitukset, joissa viitattiin tammikuun puolivälin presidentin valitsijamiesvaaleihin, helmikuun alun eduskuntavaaleihin tai uuden hallituksen muodostamiseen. Hallitus saatiin aikaan vasta huhtikuun puolivälissä. Pääkirjoituksia kertyi aineistoon 53 ja nimimerkki Pennisen pakinoita 14 kappaletta.¹ Eniten eduskuntavaalit ja hallituksen muodostaminen olivat esillä helmi- ja maaliskuun pääkirjoituksissa, keskimäärin joka toinen päivä.

Aineistoon poimitut kirjoitukset muodostavat jatkokertomuksen, joka seuraa tunnollisesti vaaleihin ja hallituksen muodostamiseen liittyviä tapahtumia. Ideologisten kannanottojen ymmärtämiseksi ei tarvitse poiketa uutissivujen puolelle.

Suomalaisen politiikan perusongelmat

Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa eniten toistettu suomalaisen politiikan yleiskritiikki kohdistui sen riitaisuuteen. Parissakymmenessä eli useammassa kuin joka kolmannessa analysoiduista pääkirjoituksista valitettiin poliittisten ristiriitojen kärkevyyttä ja politiikan toimijoiden haluttomuutta ja kyvyttömyyttä niiden asialliseen ratkaisemiseen. Riitelyn paheksumisen ohessa pidettiin esillä myös riitojen osapuolia, syyllisiä ja haitallisia seurauksia. Yleisimmällä tasolla ristiriitojen turmiollisuutta arvioitiin itsenäisyyspäivän pääkirjoituksessa.

Keskinäisen riitelyn takia kuluu hukkaan paljon sellaista voimaa, joka voitaisiin käyttää yhteisen isänmaamme perusteiden lujittamiseksi. – – Sisäpoliittinen riitely ja epäsovu saavuttanee lakipisteensä parhailaan käynnissä olevassa ja lähiviikkoina yhä kiihtyvässä vaalitaistelussa. (6.12.1961)

Samassa kirjoituksessa arveltiin, että ainakin osasyynä poliittisten ristiriitojen kärjekkyyteen on kansan luonteen kulmikkuus ja taipumus jyrkkiin kannanotoihin. ”Suomalaisten on usein vaikea pysyä keskitiellä”. Esimerkkejä tästä ovat ahtaat uskonnolliset liikkeet, 30-luvun Lapuan liike ja kommunistien vaalimenestys sodan jälkeisinä vuosina. Yhteiskunnan eriarvoisuutta, luokkeroja tai muita rakenteellisia tekijöitä ei juuri ajateltu ristiriitojen syyksi.

Tarkemmin kohdennettu kritiikki koski puoluekentän oikean puoliskon hajanaisuutta.

Seitsemän poliittista puoluetta tai ryhmittymää ns. porvarillisella rintamalla on suoranaista ylellisyyttä ja kuvastaa parhaiten sisäpoliittisten olojemme nykyistä rikkinäisyyttä.

Vaaliliittoja on aivan liian vähän. – – Maalaisliitto on aikaisemman ilmoituksensa mukaisesti johdonmukaisesti karttanut vaaliliittoja kokoomuksen kanssa. Yhteisten päämäärien saavuttaminen on siten jälleen vaarannettu toisarvoisten keskinäisten erimielisyyksien ja lyhytnäköisten itsekkäiden etulaskelmien takia. (29.12.1961)

Tuo *Helsingin Sanomille* ja porvarillisille puolueille yhteinen päämäärä oli vasemmiston vaalivoiton torjuminen. Lehteä harmitti erityisesti maalaisliiton haluttomuus käyttää varmintä keinoa päämäärän saavuttamiseksi eli suurten porvaripuolueiden vaaliliittoa. Tämä tuli esille muutamassa pääkirjoituksessa.

Porvarillisten puolueiden keskinäinen kilpailu ja maalaisliiton johdonmukainen kieltäytyminen vaaliliitoista kokoomuksen kanssa kaikissa vaalipiireissä merkitsee sitä, että porvarillisen enemmistön palauttaminen eduskuntaan on mahdotonta, ellei äänestysprosenttia saada nousemaan aivan erityisen suureksi, vielä korkeammaksi kuin valitsijamiesvaaleissa. (23.1.1962)

Vasemmiston vaalimenestys ei kuitenkaan ollut keskeisin huoli vaan se, että tilanteesta hyötyvät sosialidemokraattien hajaannuksen vuoksi lähinnä kommunistit.

SDP:stä eronnut vasemmistosiipi oli saanut SKDL:n tuella valta-aseman SAK:ssa, minkä *Helsingin Sanomat* pelkäsi horjuttavan työrauhaa.

Ensi syksynä aloitettavia työehtosopimusneuvotteluja on mutkistamassa ammattijärjestöjen hajaannus, ja kommunistit ovat lisäksi harjoittaneet järjestelmällistä kiihoitustoimintaa voimassa olevien sopimusten rikkomiseksi.

Paljon riippuu tietenkin ovella olevien vaalien tuloksesta ja ennen kaikkea siitä, onnistutaanko niiden jälkeen vihdoinkin pääsemään rakentavaan yhteistyöhön, jonka välttämättömyyttä kaikki ns. porvarilliset puolueet sekä sosialidemokraatit ovat vaalikampanjassaan korostaneet. Liian kauan jatkunut sisäpoliittinen rikkiinäisyys ei voi olla aiheuttamatta häiriöitä myös työmarkkinoilla (3.1.1962)

Yhteiskuntapolitiikan osa-alueista pääkirjoituksissa kritisoiitiin näkyvimmin talouspolitiikkaa. *Helsingin Sanomat* syytti noin kymmenessä pääkirjoituksessa eroavaa eduskuntaa ja varsinkin maan hallitusta haluttomuudesta ja kyvyttömyydestä tehdä päätöksiä, joilla talouselämä ja valtion raha-asiat olisi saatu raiteilleen.

Talouden ongelmien nähtiin pitkälti johtuvan edellisten vaalien tuloksesta ja sen kärjistämistä ristiriidoista. Hieman vajaaksi jääneellä vaalikaudella maata ehti johtaa neljä hallitusta: ensin neljä kuukautta Reino Kuuskosken virkamieshallitus, neljä seuraavaa kuukautta K.-A. Fagerholmin johtama sosialidemokraattien ja porvaripuolueiden enemmistöhallitus ja lopun vaalikautta maalaisliiton vähemmistöhallitukset ensin V. J. Sukselaisen ja sitten Martti Miettusen johdolla. (Nousiainen 1998, 244.) Kriittikin kärki kohdistui useimmiten maalaisliittoon, joka ei kyennyt asioita hoitamaan eikä halunnut rakentaa yhteistyötä sosialidemokraattien kanssa.

Useaan otteeseen pääkirjoituksissa viitattiin menneeseen ja esitettiin toiveita ja vaatimuksia uudelle hallitukselle.

Uuden hallituksen ensimmäinen tehtävä on kuitenkin valtion talouden tasapainoittaminen sen vastuuttoman menojen paisuttelun jälkeen, johon sekä

vähemmistöhallitukset että eduskunta ovat syyllistyneet. Kassakriisiltä tuskin voidaan välttyä suorittamatta supistuksia jo hyväksytyissä menoissa, jolloin lakisäateisten määrärahojen vähentämisetkin saattavat tulla kysymykseen. Tasapainon palauttaminen vero- ja maksuperusteita korottamalla ei saa tulla kysymykseen, sillä kansainvälisen kilpailukyvyyn säilyttäminen vapautuvan kilpailun maailmassa edellyttäisi pikemminkin ennätyksellisen raskaan verorasituksen lieventämistä. (22.3.1962)

Vaatimusten ytimenä oleva yritysten kilpailukyvyyn tukeminen merkitsee maatalouden supistamisen ohella myös sosiaalilainsäädäntöön kohdistuvien vaatimusten torjumista. Oikeastaan vain sairausvakuutus uudistus saa lehdeltä varovaisen tuen, jos se voidaan ratkaista ”– terveellä tavalla siten, että sosiaalinen turvallisuus tarpeellisessa määrin lisääntyy järjestelmän rasittamatta yleistä kustannustasoa kohtuuttomasti” (22.3.1962).

Vaikka ulkopolitiikka olikin keskeinen syy eduskunnan hajottamiseen, sitä käsiteltiin pääkirjoituksissa varsin harvoin ja silloinkin hyvin kapeasta näkökulmasta. Niissä ilmaistiin tyytyväisyys harjoitetun ulkopolitiikan presidentinvaaleissa saamaan laajaan kannatukseen. Lehti paheksui voimakkaasti ulkopolitiikan käyttöä sisäpolitiikan lyömäaseena maalaisliiton esitettyä epäilyjä joidenkin kansanedustajaehdokkaiden ulkopoliittisesta luotettavuudesta ja varsinkin SDP:n hallituskelpoisuudesta ”Honka-seikkailun” jälkeen.

Vaalien tuloksen olisi luullut tyydyttävän varsinkin hallituspuoluetta ja sen niin ylivoimaisen vaalivoiton saanutta presidenttiehdokasta, mutta sen sijaan maalaisliitto näyttääkin haluavan vetää ulkopolitiikan myös eduskuntavaalien pääkysymykseksi.

Eduskunnan hajoituspäätös tosin annettiin marraskuussa ulkopoliittisilla perusteilla, koska vaikeana ajankohtana tahdottiin saada äänestäjäkunnan mielipide selville ja näytetyksi ulospäin. Mutta sen vastaus saatiinkin jo valitsijamiesvaaleissa, jotka käytiin yksinomaan ulkopolitiikan merkeissä.

Mistä siis johtuu hallituspuolueen päällehdän vaatimus, että ”eduskunnasta on pudotettava pois ne henkilöt, jotka ovat toiminnallaan heittäneet varjon noudattamamme ulkopolitiikan ylle sekä siten taattava ulkopoliittisesti toimintakykyisen hallituksen muodostaminen”? (27.1.1962)

Huoli äänestysaktiivisuudesta

Eduskuntavaalien lähestyessä *Helsingin Sanomat* pyrki pääkirjoituksillaan puhuttelemaan erityisesti kansalaisia. Väliin voimakkainkin sanankääntein se kertoi millaisen eduskunnan maa tarvitsee. Kuten edellä kävi ilmi, riitaisan

politiikan eheyttäminen ja sosialististen puolueiden – etenkin sen vasemman laidan – vaikutusvallan vähentäminen olivat keskeisiä tavoitteita.

Pääkysymyksenä on nyt, voivatko ei-sosialistiset puolueet palauttaa eduskuntaan edellisissä vaaleissa menettämänsä enemmistön, minkä ne ovat aina maalaisliittoa myöten ilmoittaneet tavoitteekseen. (29.12.1961)

Välttämättömänä edellytyksenä suotuisalle vaalitulokselle lehti piti korkeaa äänestysprosenttia. Jo presidentin valitsijamiesvaalien alla pääkirjoituksissa vedottiin kansalaisten vastuuntuntoon.

Nyt voidaan ainoastaan luottaa kansanvaltaisiin puolueisiin lukeutuvien kansalaisten valvotuneisuuteen ja velvollisuuden tuntoon molemmissa vaaleissa, sillä äänestämättä jättäminen merkitsee liukumista vasemmalle ja sosialidemokraattien sisäisen riidan takia voittoa kommunisteille. (11.1.1962)

Puhuttelun vakavuus näkyy pääkirjoitusten otsikoissa: ”Vaaraa vastaan” (14.1.1962), ”On jo kiire!” (16.1.1962), ”Ratkaisevat päivät” (4.2.1962) ja ”Huomenna myöhäistä” (5.2.1962). Viiden viikon mittaan kymmenessä pääkirjoituksessa varoitettiin kommunistien vaikutusvallan lisääntymisestä ja sen seurauksista, jos muitten poliittisten suuntien kannattajat jättävät äänestämättä.

Uuteen eduskuntaan voidaan saada vapaata yhteiskunta- ja talousjärjestelmää puolustava enemmistö, jos kansan kaikki piirit saadaan yhtä tarkoin vaaliurnille. Yhteiskuntaa rakentavien voimien rintama on näissä vaaleissa saatava niin voimakkaaksi, ettei mitään kohtalokkaita yllätyksiä pääse nykyisenä vakavana aikana tapahtumaan. (5.2.1962)

Suorasukaisimmin kommunistien uhkasta varoitti Penninen pääkirjoitussivun pakinoissaan (29.12.1961, 30.1.1962, 1.2.1962 ja 3.2.1962).

Murheellisen kuvan suomalaisten poliittisesta sivistystasosta antaa se, että stalinististen kommunistien johtama SKDL saa kovasti kannatusta. Kuitenkin on todettava, ettei kommunistijohtoisella SKDL:llä ole minkäänlaista vastuuntuntoa siitä, miten asiat käytännössä on hoidettava. Sen ainoana tarkoituksena on lietsoa levottomuutta, ruokkia purnaushenkeä ja pyrkiä kommunistiseen pakkovaltaan. (Penninen 30.1.1962)

Helsingin Sanomat ei kantanut huolta äänestysprosentista vain vaalituloksen vuoksi. Pääkirjoituksissa korostettiin useaan otteeseen sitä, että oli myös tär-

keää näyttää ulkomaille suomalaisen demokratian kypsyyden ja harjoitetun ulkopoliittikan erityisesti presidentinvaaleissa saama laaja tuki. Ulkomaiden reaktioihin viitattiin myöhemminkin erityisesti uuden eduskunnan puhemiehen vaalia käsitellessä pääkirjoituksissa.

Tyytyväisyys vaalien tuloksiin näkyi *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksissa. Äänestysprosentti nousi molemmissa vaaleissa kiitettävän korkeaksi. Valitsijamiesvaalien myönteisimmiksi tuloksiksi lehti katsoo valitsijamiehistön ylivoimaisen enemmistön ja sen osoittaman tuen Suomen harjoittamalle ulkopoliitikalle.

Kun kuukauden kuluttua tapahtuvan varsinaisen vaalin lopputulosta on pidettävä selvänä ja sen taakse tulevaa äänimäärää harvinaisen suurena, voidaan myös vaatia, että puheet erimielisyyksistä ulkopoliitikamme suhteen vihdoinkin loppuvat ja ettei tällaisia aseita enää käytetä eduskuntavaaleissa eikä niiden jälkeen hallitusneuvotteluissa. (18.1.1962)

Eduskuntavaalien tulos ennakoii uuden poliittisen kauden alkamista.

Vaalien tulokseen voidaan olla tyytyväisiä, sillä se osoittaa äänestäjien ymmärtäneen velvollisuutensa. Se osoittaa myös, että kansa ei ole ollut tyytyväinen hajoitettujen eduskunnan aikana vallinneeseen sisäpoliittiseen viidakkosotaan. Vaalit ovat antaneet poliittiselle elämällemme todellakin uuden virityksen ja puolueiden yhteistyöpyrkimyksille uuden lähtökohdan. Kansalla on oikeus odottaa, että tulokset näkyvät uuden eduskunnan koontuessa ja uutta hallitusta suunniteltaessa. (7.2.1962)

Vaikka *Helsingin Sanomat* olikin varsin tyytyväinen porvarillisten ryhmien eduskuntavaaleissa saavuttamaan 113 paikkaan, se muistutti, että vielä parempi tulos olisi ollut tarjolla vaaliliittojen avulla. Myös kommunistien paikkaluku olisi laskenut vieläkin enemmän, jos sosialidemokraatit olisivat menneet vaaleihin yhtenäisinä. (13.2.1962.)

Eduskuntavaalien tuloksia tarkastellessaan *Helsingin Sanomat* puuttui pariin otteeseen vaalijärjestelmän ongelmiin. Lehti kannatti vaalilainsäädännön kehittämistä siten, että paikkajako vastaisi paremmin äänen jakautumaa (13.2.1962). Otteella äänestämisestä johtuvaan vaalituloksen viivästymiseen kyllästyneenä lehti suositteli sen korvaamista ennakoäänestämällä (22.2.1962).

Puhemiehistön valinta

Uuden eduskunnan ensimmäinen tehtävä oli puhemiehistön valitseminen. Helsingin Sanomat otti tiukan kannan valintoihin ennen niitä ja varsinkin niiden jälkeen. Pääkirjoitus 21.2.1962 vetosi kahteen aikaisemmin sovellettuun periaatteeseen, joista ensimmäisen mukaan puhemiestä ei valita pääministeripuolueesta. Toisen periaatteen mukaisesti puhemiehen tulisi edustaa vasemmistoa, jos pääministeri on porvarilliselta puolelta. Eduskuntavaalien tuloksen perusteella uuden hallituksen pääministeri todennäköisesti tulee maalaisliitosta. Siihen asti toimii maalaisliiton vähemmistöhallitus. Lehdi arveli, että puolue kuitenkin tahtoo oman miehensä myös puhemieheksi.

Sellaista ratkaisua, että maalla olisi maalaisliittolainen pääministeri ja puhemies – tosiasiallisesti vielä maalaisliittolainen presidenttikin – ei tietenkään voida hyväksyä. Sellainen osoittaisi yhden puolueen, olkoonkin maan suurimman, kohtuutonta vallanjanoa. – Sen sijaan on ilman muuta selvää, että puhemiehistön kolmesta paikasta kaksi kuuluu ei-sosialistisille puolueille. Myös pitäisi olla selvää, että vaalitappion kärsineillä kommunisteilla ei ole minkäänlaista luonnostaan lankeavaa oikeutta ensimmäiseen eikä toiseenkaan varapuhemiehen paikkaan, vaikka kerrotaan maalaisliitonkin piirissä sellaisella käsityksellä olevan puoltajansa. (21.2.1962)

Pääkirjoitus totesi edelleen puhemiehen kokemuksen ja henkilökohtaisten ominaisuuksien ratkaisevasti vaikuttavan eduskunnan työn sujuvuuteen ja ristiriitojen tasoittumiseen: ”Jos näille näkökohdille puhemiehen vaalissa annettaisiin etusija, niin vaali muodostuisi tälläkin kertaa helpoksi, sillä uuden eduskunnan jäsenistä tiedetään ainakin yhden hallitsevan täysin puhemiehen vaativan tehtävän.” Tällä yhdellä tarkoitettiin eduskunnan pitkäaikaisinta puhemiestä, sosialidemokraattien K.-A. Fagerholmia. Vaatimusta sosialidemokraatin saamisesta puhemieheksi ei häirinyt se, että SDP:n vaalitappio niin kannatusosuuksina kuin kansanedustajapaikkoinakin oli huomattavasi suurempi kuin SKDL:n kärsimä (Nousiainen 1998, 49, 168).

Helsingin Sanomat oli hyvin informoitu eduskuntaryhmien välisistä neuvotteluista. Eduskunnan järjestäytymispäivän aamuna lehti tiesi jo valitella neuvottelujen tulosta puhemiesvalinnoista.

Kansa odottaa tietenkin saavansa siinä [puhemiesvaalissa] todistuksen luottamusmiestensä pyrkimyksestä päästä irtaantumaan viime vuosien riitaisesta ja turmiolisesta puoluepelistä ja luoda pohja kansanvaltaisten ryhmittymien rakentavalle yhteistoiminnalle. Valitettavasti eduskuntaryhmien eiliset ensimmäiset kosketukset eivät tässä mielessä näytä lupaavilta. Maalaisliitto on suurimpana ryhmänä tahtonut puhemiehen paikan itselleen ja haluaa antaa

varapuhemiespaikoista toisen kommunisteille ja siten syrjäyttää sosialidemokraatit. Maalaisliiton johto on tällä tavoin ilmaissut pyrkivänsä jatkaamaan tähänastista hajoituspolitiikkaansa ja myös osoittanut, miltä taholta se edelleenkin hakee liittolaisia ja tukea. (24.2.1962)

Seuraavan päivän pääkirjoituksessa ”Vähän lupaavaa” *Helsingin Sanomat* toteusi ennakkotietojen pitäneen paikkansa. Maalaisliitto sai vallatuksi puhemiehen paikan tarjoamalla ensimmäisen varapuhemiehen paikan SKDL:lle ja toisen kokoomukselle. Lehteä harmitti SKDL:n Paavo Aition varapuhemiesvalinnan ohella K.-A. Fagerholmin syrjäyttäminen puhemiehen paikalta. Sen lehti arvelee herättävän huomiota muuallakin, varsinkin muissa pohjoismaissa.

Puhemiehen vaalit Suomen tasavallan eduskunnassa helmikuun 24. päivänä 1962 tullaan viemään aikakirjoihin merkittävänä osoituksena poliittisesta hoipertelusta ja häikäilemättömästä taktikoinnista.

Se, että maalaisliitto löysi kommunistit, joita vastaan käymästään menestyksellisestä vaalikampanjasta se on pitänyt suurta ääntä, ei kuitenkaan ollut odottamatonta. Mutta sen sijaan se, että muodostui aivan ”uusi keskusta” jonka näyttävät muodostavan maalaisliitto, kommunistit, kokoomus ja kansanpuolue, on ilmiö, jota ei voida eikä ole syytäkään sivuuttaa vaihtololla.

Asetelma oli tietenkin poliittisen kaupanteon tulos. Mutta on kysyttävä, eikö poliittinen huutokauppa tunne mitään rajoja? On kysyttävä kokoomukselta, oliko tarjous toisen varapuhemiehen paikasta jotakin niin häikäisevää, että se esti näkemästä mitään muuta?

Puhemiesvaalia ei voi pitää onnellisena alkuna uuden eduskunnan toiminnalle, johon kansa on vaaleissa kiinnittänyt suuria toiveita. (25.2.1962)

Puhemiesvalintoihin palattiin vielä pariin otteeseen. *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksen varsinaisena aiheena 27.2. olivat valtiopäivien avajaispuheet. Kirjoituksen aluksi kuitenkin palautettiin mieliin vaali, jossa sosialidemokraatit syrjäytettiin ja estettiin eduskunnan entisen puhemiehen uudelleen valinta paikalle, joka olisi hänelle ilman muuta kuulunut.

[Avajaispuheilta] olisi suuri yleisö varmaankin odottanut edes jonkinlaista vastausta kysymykseen, mikä on ollut yhteistyömahdollisuuksien torpedoimisen perimmäisenä tarkoituksena ja miten asioita nyt syntyneessä tilanteessa aiotaan hoitaa eteenpäin. (27.2.1962)

Julistaessaan valtiopäivät avatuiksi tasavallan presidentti arvioi, että pitkäikäisten hallitusten aikaansaamiseen ei ilmeisesti ole muuta keinoa kuin parempi yhteistoiminta eduskuntaryhmien kesken. ”Tällainen puhe vaikutti

melko kyynilliseltä viime lauantain näytelmän jälkeen”, todettiin pääkirjoituksessa.

Helsingin Sanomat katsoi puhemiehen vaalin niin tärkeäksi tapahtumaksi, että käsitteli sitä vahvoihin sanankäänteihin viidessä pääkirjoituksessa ja yhdessä Pennisen pakinassa. Moneen kertaan tuomittiin maalaisliiton vallanhimo, sosialidemokraattien K.-A. Fagerholmin syrjäyttäminen, SKDL:n suosiminen ja tulevien hallitusneuvottelujen vaikeuttaminen.

Hankalat hallitusneuvottelut

Helsingin Sanomilla oli selkeä käsitys siitä, millaisen hallituksen maa tarvitsee. Jo pari viikkoa ennen eduskuntavaaleja pääkirjoituksessa toivottiin, että hallitus voitaisiin nimittää mahdollisimman pian presidentin virkaanastumisen jälkeen. Kiireellisenä tehtävänä olisi valtionalouden saattaminen järkevälle pohjalle ja kansan pelastaminen edellisen hallituksen harjoittaman lyhytnäköisen politiikan vuoksi uhkaavilta takaiskuilta.

Itsestään selvänä on pidettävä, että nyt pyritään kaikin voimin parlamentaariseen toimintakykyiseen enemmistöhallitukseen, sillä vähemmistöhallituksen hartiat eivät kestä odottavien tehtävien painoa.

Enemmistöhallituksen muodostamiseen tarjoutuvat mahdollisuudet ovat tosin lopullisesti selvillä vasta vaalien jälkeen, mutta valinnanvaraa ei missään tapauksessa ole paljoakaan, sillä on toki pidettävä kiinni siitä, että kysymyksen tulevat vain kansanvaltaiset puolueet. (20.1.1962)

Kansanvaltaisiksi lehti katsoi kaikki muut puolueet paitsi kommunistit eli SKDL:n. Tällainen kahtiajako esitettiin yli kymmenessä pääkirjoituksessa.

Puolitoista kuukautta kestäneen hallituspulan mittaan *Helsingin Sanomat* ehti puhua parlamentaarisen enemmistöhallituksen puolesta neljässatoista pääkirjoituksessa ja yhdessä poliittisessa pakinassa. Lehden parhaana pitämässä vaihtoehdossa mukana olisivat myös sosialidemokraatit, joita tarvitaan turvaamaan Suomen rauhallista poliittista ja taloudellista kehitystä. Kun kävi ilmi, ettei SDP kelpaa maalaisliiton hallituskumppaniksi, lehti alkoi puhua porvarillisen enemmistöhallituksen puolesta.

Maalaisliitolla ja tasavallan presidentillä oli alusta lähtien kolmannenlainen näkemys enemmistöhallituksesta. Pelkkä ei-sosialistinen enemmistö ei riitä, vaan hallituksen pohjaa pitäisi laajentaa ammattiyhdistysliikkeen, erityisesti SAK:n edustajilla. Näin saataisiin työväenliikekin kantamaan hallitusvastuuta ilman sisäpoliittisesti arveluttavia kansandemokraatteja ja ulkopoliittisesti epäilyttäviä sosialidemokraatteja.

Helsingin Sanomat tuomitsi tällaisen vaihtoehdon yli kymmenessä pääkirjoituksessa ja Pennisen pakinassa. Tärkein perustelu oli se, että SDP:stä eronneiden Skogilaisten hallitsema SAK ei olisi parlamentaarisessa vastuussa eduskunnalle ja äänestäjille. Skogilaiset olivat saaneet vaaleissa vain kaksi kansanedustajaa. Lehti oli huolissaan myös SAK:n hallitusohjelmaa koskevista vaatimuksista. Niiden toteuttamisen katsottiin rajoittavan yritystoiminnan vapautta, kasvattavan valtion menoja ja romuttavan maan talouden. Epäluuloja vahvisti se, että SAK oli vaatimuksineen samoilla linjoilla SKDL:n kanssa.

Maalaisliiton eduskuntaryhmän on kerrottu torstaisessa kokouksessaan asettuneen sille kannalle, että sosialidemokraatteja ei voida ottaa hallitukseen, nimenomaan ulkopoliittisista syistä. Tällaista voitiin kyllä odottaakin, mutta maalaisliiton kannanotto on silti syytä erityisesti panna merkille, koska se osoittaa maltillisen työväenpuolueemme diskriminoinnin edelleen jatkuvan ulkopoliittikan varjolla. – – Mutta toisaalta on annettu kuitenkin ymmärtää, että maalaisliitto pitää kuitenkin suorastaan välttämättömänä vasemmiston edustusta muun muassa ensi syksyn työehtosopimusneuvotteluja silmällä pitäen ja haluaa sen takia vetää hallitukseen SAK:n mikä taas merkitsee kädenojennusta täydellisen vaalitappion kärsineille skogilaisille ja uuden sulun panemista sosialidemokraattisen puolueen eheytymispyrkimyksille. (10.3.1962)

SAK:lla täydennetyin porvaripuolueiden enemmistöhallituksen kokoaminen oli monivaiheinen ja vaikea prosessi. Paikkajakoa ja henkilövalintoja koskevia kiistoja enemmän sitä hankaloittivat SAK:n ja kokoomuksen vastakkaiset näkemykset ohjelmakysymyksistä. Varsinkin SAK:n vaatimukset 40-tuntisesta työviikosta, sairausvakuutuksesta, hintasäännöstelystä ja peruskoulu-uudistuksesta olivat liikaa kokoomukselle ja ruotsalaiselle kansanpuolueelle. Hanke näytti muutamaa otteeseen kaatuvan näihin kiistoihin. Tasavallan presidentin väliintulo sai puolueet palaamaan neuvotteluihin.

Lähes kaikissa kiistakohdissa *Helsingin Sanomat* oli kokoomuksen linjoilla. Yleistä sairausvakuutusta lehti tosin piti tavoittelemisen arvoisena uudistuksena, kunhan sen toteuttaminen ei kuormita valtion taloutta eikä rasita maan talouselämän kilpailukykyä.

Ministeri Karjalainen on kuitenkin pannut syyn hallitusyrityksen kaatumisesta kokoomuksen ja ruotsalaisten niskoille, jotka varmasti olivat sovitteluhalussaan menneet kaikin puolin myönnetyksissään mahdollisimman pitkälle – kokoomus suorastaan hämmästyttävän pitkälle. Mutta syntipukit on kaiken järjen nimessä löydettävissä toisaalta. Ne ovat maalais-

liitto, joka ehdottomasti tahtoi SAK:n ja sitä tietä skogilaiset muka koko vasemmiston edustajina taas hallitukseen, sekä itse SAK, joka avainasemaan päästyään ja ammattiyhdistysliikkeessä vallitsevan hajaannuksen takia kiristi vaatimuksensa mahdottomiksi. (11.4.1962)

Vaatimuksiaan oikean parlamentaarisen enemmistöhallituksen muodostamisesta *Helsingin Sanomat* perusteli kahden tasoisilla argumenteilla. Vain sellainen hallitus pystyisi liennyttämään poliittisia ristiriitoja ja pelastamaan maan talouden. Toisella tasolla vedottiin eduskuntavaalien tulokseen ja sen osoittamaan kansan tahtoon. Näin tehtiin peräti viidessätoista pääkirjoituksissa ja Pennisen pakinassa.

Vaalit ovat antaneet poliittiselle elämällemme todellakin uuden virityksen ja puolueiden yhteistyöpyrkimyksille uuden lähtökohdan. Kansalla on oikeus odottaa, että tulokset näkyvät uuden eduskunnan kokoontuessa ja uutta hallitusta suunniteltaessa. (7.2.1962)

On lähellä oletamus, että maalaisliitto estottomilla ja kaikesta poliittisesta tahdikkaudesta piittaamattomilla menettelytavoillaan haluaa loppujen lopuksi ajaa neuvottelut sellaiseen umpikujaan, että se voisi edelleen jäädä hallitsemaan yksivaltiaana ja kommunistien epäsuorasti tukemana. Jos tämä on tarkoituksena, merkitsisi se todellakin sitä, että maalaisliitto ei pidä tarpeellisena ottaa eduskuntavaalien tulosta huomioon. (28.2.1962)

Mutta yksi asia on varma: Jos kansanvaltaisten puolueiden parlamentaarinen enemmistöhallitus ajetaan lopullisesti karille ja päädytään vähemmistöhallitukseen tai ”kansanrintamahallitukseen”, on se ankara pettymys Suomen kansalle, jonka vaaleissa ilmaisemaa selvää tahtoa ei ole noudatettu. (29.3.1962)

Vaalien tuloksen perusteella ja kaiken sen jälkeen, mitä vaaleihin valmistauduttaessa puhuttiin ja kirjoitettiin, luultiin uuden hallituksen syntyvän kansanvaltaisten puolueiden parlamentaariselle enemmistöpohjalle hyvinkin pian. Valitsijat eivät voi ymmärtää sitä, että ”sisärenkaan” vaatima ratkaisu olisi ainoa mahdollisuus ja että epäonnistuminen siinä johtaisi oikotietä vähemmistöhallitukseen. (1.4.1962)

Yhdessäkään pääkirjoituksessa ei tarkemmin selostettu sitä logiikkaa, millä vaalituloksesta oli pääteltävissä kansan tahto hallituksen koostumuksen suhteen.

Tasavallan presidentti ja hallituksen muodostaja saivat painostettua osapuolet kompromissiin, joka ei miellyttänyt *Helsingin Sanomia*. Presidentti

nimitti maalaisliiton, kokoomuksen, kansanpuolueen, ruotsalaisen kansanpuolueen ja SAK:n hallituksen ja sen pääministeriksi Ahti Karjalaisen 13.4.1962. Seuraavina päivinä lehti arvosteli tiukkaan sävyyn niin hallituksen muodostamisprosessia ja kokoonpanoa kuin sen ohjelmaakin. Tasavallan presidentti ja maalaisliitto saivat moitteet vaalituloksen ja kansan tahdon sivuuttamisesta ja muiden puolueiden painostamisesta. Kokoomusta ja ruotsalaista kansanpuoluetta lehti moitti periaatteistaan luopumisesta.

Uusi hallitushan on sen muodostajan ja hänen toimeksiantajansa sekä maalaisliiton pitkällisen uuvutuskampanjan tulos, jossa kokoomuksen ja ruotsalaisten vastarinta saatiin vähitellen murretuksi eräänlaisella ”makkarataktiikalla” hallitusohjelmaa ja paikkajakoa sekä henkilökysymyksiä koskenein kompromissein, joissa molemmat puolueet joutuivat menemään myönnytysten ääri rajoille. (14.4.1962)

Pääkirjoitukset eivät olleet tyytyväisiä myöskään kansanpuolueeseen, jonka katsottiin suhtautuneen liian joustavasti maalaisliiton vaatimuksiin. Lehti arveli, että tästä hyvästä puolue palkittiin tärkeillä ulkoministerin ja opetusministerin salkuilla.

Yhtä tylysti *Helsingin Sanomat* kävi hallitusohjelman kimppuun.

Hallitusohjelmalla on mitä suurimmassa määrin toivomuslistan luonne. Ei tietenkään voi olla puhuttakaan, että se sellaisenaan valtiontalouden ollessa enemmän kuin äärimmilleen kiristynyt voisi olla käytännössä toteutettavissa. Sehän sisältää yksinomaan toimenpiteitä, jotka ennestään huonontaisivat valtion tulojen ja menojen epäsuhdetta. Todellinen tilanne vaatii ennen pitkää toimenpiteitä valtion kassatilanteen parantamiseksi, mutta niistä ei ohjelmassa ole mainittu halaistua sanaa. (15.4.1962)

Valtion- ja kansantalouden sekä yritystoiminnan kannalta lehteä huolestuttivat 40-tuntinen työviikko, yhtenäiskoulujärjestelmää koskevat kaavailut, liikevaihtoverouudistuksen hidastaminen, hintasäännöstely, maataloustulojärjestelmän säilyttäminen pääosin ennallaan ja asutusmäärärahojen korottaminen aravamäärärahojen tahtiin. Yksittäisten asiakohtien ja niiden taloudellisen kuormittavuuden lisäksi pääkirjoituksissa kannettiin huolta valtiojohtoisuuden ja sääntelyn lisääntymisestä.

Näitä ongelmallisia kohtia ei nähty vain SAK:n vaan yhtä lailla myös maalaisliiton tavoitteiksi. Kahdessa pääkirjoituksessaan (1.4. ja 6.4.1962) lehti arvosteli maalaisliiton uutta puolueohjelmaa samoista piirteistä kuin hallitusohjelmaakin. Keskustaroolissaan puolue puhuu vapaan talousjärjestelmän puolesta.

Toiselta puolen se kansandemokraattisesti vaatii, että valtiovallan on tehokkaasti valvottava suurpankkien ja vakuutuslaitosten ja muiden pääoman suuryhtymien toimintaa, säästöpankkien ja osuuskassojen yhdistämistä ja sosialistien ajamaa yhtenäiskoulujärjestelmän toteuttamista.

Sen [puolueohjelmaluonnoksen] eräiden kohtien perusteella voitaneekin jo kysyä, onko maalaisliitto enää porvarillinen puolue. (1.4.1962)

Helsingin Sanomat oli näissä kriittisissä huomioissaan pitkälti samoilla linjoilla kokoomuksen ja RKP:n hallitusneuvotteluissa esittämien ohjelmallisten tavoitteiden kanssa. Siksi lehti olikin niin pettynyt näiden puolueiden jouduttua pitkälti luopumaan tavoitteistaan.

Yhteenvetoa

Helsingin Sanomat osallistui erittäin aktiivisesti vuoden 1962 kaksia vaaleja ja hallituksen muodostamista koskevaan poliittiseen keskusteluun. Joulukuusta huhtikuuhun se käsitteli näitä aiheita 53 pääkirjoituksessa ja 14 poliittisessa pakinassa. Helmi- ja maaliskuussa kirjoituksia oli keskimäärin useammin kuin joka toinen päivä.

Lehden aktiivisuus näkyi myös kirjoitusten voimakkaissa mielipiteissä suomalaisen politiikan tilasta, puolueista, äänestäjien velvollisuuksista, vaalien tuloksista, hallituksen muodostamisprosesseista ja hallitusohjelmasta. Pääkirjoituksista ja pakinoista oli melko helposti rakennettavissa puolueisiin sitoutumattoman lehden vahvasti puolueellinen ideologia.

Suurimpana ongelmana poliittisen järjestelmän toiminnassa *Helsingin Sanomat* piti puolueiden välisiä ristiriitoja ja niiden kyvyttömyyttä yhteistyöhön. Se oli leimannut niin eduskunnan kuin hallitustenkin toimintaa koko edellisen vaalikauden. Erityisesti lehteä harmitti porvarillisten puolueiden haluttomuus yhteistyöhön eduskuntavaaleissa ja hallituksen muodostamisessa sekä maalaisliiton SDP:hen kohdistama syrjintä.

Vaikka poliittisella konsensuksella nähtiin oma itseisarvonsa, sitä pidettiin ennen muuta välttämättömytenä valtiontalouden eheyttämisen ja talouselämän terveen kehittymisen kannalta. *Helsingin Sanomien* kaipaamalla konsensuksella oli sisältönsä. Valtiovallan tuli turvata markkinatalouden toiminta mahdollisimman vähällä sääntelyllä ja pienellä verorasituksella. Johdonmukaisesti tämän kanssa lehti karsasti pyrkimyksiä kehittää verovaroja ylläpidettävää hyvinvointivaltiota.

Toive SDP:n osallistumisesta porvaripuolueiden johtamaan enemmistöhallitukseen lähti sekin suurelta osin taloudellisista seikoista. Maltillisen vasemmiston ei uskottu hallituksessa aiheuttavan yhtä paljon painetta valtionmenojen korottamiseen kuin oppositiossa. Toinen peruste oli se, että tällai-

nen hallitusratkaisu etäännyttäisi kommunisteja eli SKDL:ää poliittisesta vaikutusvallasta.

Ennen vaaleja pääkirjoituksissa ja Pennisen pakinoissa vedottiin moneen otteeseen äänestäjiin mahdollisimman korkean äänestysprosentin puolesta. Se oli välttämättömyys kommunistien aiheuttaman vaaran torjumiseksi. Lehti oli erittäin tyytyväinen siihen, että vaalit palauttivat eduskuntaan porvarillisen enemmistön ja pudottivat SKDL:n suurimman puolueen paikalta.

Helsingin Sanomien asenne puolueisiin oli kaikkea muuta kuin tasapuolinen. Mihinkään puolueeseen ei suhtauduttu erityisen myönteisesti, mutta kritiikin määrä ja jyrkkyys vaihtelivat huomattavasti. Eroja oli myös sen suhteen kohdistettiin kirjoituksen puhuttelu esillä olevaan puolueeseen vai muihin politiikan toimijoihin.

Erityisasemassa puoluekentässä oli SKDL, josta lähes poikkeuksetta käytettiin nimitystä kommunistit. Erotukseksi kaikista muista puolueista sitä luonnehdittiin ei-kansanvaltaiseksi. Kommunistit ovat vakava uhka demokraattiselle yhteiskuntajärjestelmälle ja vapaalle markkinataloudelle. Tämä puolue oli niin toivoton tapaus, että sille oli turha puhua eikä sitä yritettykään taivutella muuttamaan politiikkaansa. Se piti eristää poliittisesta vallankäytöstä. SKDL:n äänestäjät leimattiin siinä määrin sivistymättömiksi ja harhaan johdetuiksi, että heitä ei kannattanut opastaa. Sen sijaan muita puolueita ja niiden äänestäjiä varoitettiin parissakymmenessä kirjoituksessa vakavista seurauksista, jos kommunistit menestyvät vaaleissa tai pääsevät hallitukseen.

Sosialidemokraattista puoluetakaan *Helsingin Sanomilla* ei ollut tarvetta puhutella. Sen sijaan puolueesta puhuttiin muille, varsinkin maalaisliitolle ja presidentille, väliin hyvin vahvoin äänenpainoin. Demokraattisena vasemmistopuolueena sen pitäisi olla mukana vaalien jälkeen muodostettavassa parlamentaarisessa enemmistöhallituksessa. Erityisen painokkaasti lehti vaati sosialidemokraattien K.-A. Fagerholmin valitsemista eduskunnan puhemieheksi.

SDP ei päässyt hallitukseen eikä Fagerholmista tullut edes varapuhemies, mistä tuotuneena *Helsingin Sanomat* syytti moneen otteeseen maalaisliittoa parlamentarismien pelisääntöjen rikkomisesta, häikäilemättömästä vallanhimosta, kommunistien suosimisesta, äänestäjien pettämisestä, poliittisesta juonittelusta, ristiriitojen kärjistämisestä, ulkopoliittikan käyttämisestä sisäpolitiikan välineenä ja Suomen kansainvälisen maineen tarhaamisesta.

Maalaisliitto nähtiin syypääksi myös edellisen vaalikauden taloudellisiin ongelmiin ja siihen, että uuden hallituksen myötä talouden vaikeudet tulevat entisestään pahenemaan. Se olikin puolueista ylivoimaisesti useimmin puhuttelujen – vaatimusten ja syytösten – kohteena. Lähes joka toisessa aineiston

pääkirjoituksessa ja Pennisen pakinassa suunnattiin kritiikkiä maalaisliittoa kohtaan. Linja oli johdonmukainen: kehuja ei esitetty.

Vaikka *Helsingin Sanomien* ideologia suhteessa kansan- ja valtiontalouteen sekä julkisiin palveluihin olikin hyvin samansuuntainen kokoomuksen kanssa, ei sillekään kiitosta herunut. Päinvastoin, lehti syytti kokoomusta poliittisesta hoipertelusta ja kaupankäynnistä puhemiesvaalissa, jossa SKDL sai ensimmäisen varapuhemiehen paikan ja kokoomus toisen ohittaen näin eduskunnan kolmanneksi suurimman puolueen SDP:n. Hallitusratkaisun synnyttyä kokoomusta moitittiin periaatteistaan luopumisesta, kun se lähti SAK:lla täydennettyyn hallitukseen ja hyväksyi oman ideologiansa kanssa ristiriitaisen hallitusohjelman.

Kansanpuolueelle, *Helsingin Sanomien* entiselle taustaryhmälle, ei paljon huomiota liennyt. Näkyvintä olivat samat hoipertelu- ja kaupankäyntisytykset kuin kokoomuksellekin. Ruotsalainen kansanpuolue sai myönteistä huomiota tukiessaan K.-A. Fagerholmia puhemieheksi mutta moitteet taipuessaan maalaisliiton ja tasavallan presidentin painostukseen hallituskysymyksessä.

Kahden kansanedustajan puolue TPSL sai kokoonsa nähden paljon huomiota *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksissa. Se nähtiin pääsylliseksi maltillisen työväenliikkeen hajanaisuuteen ja SDP:n vaalitappioon. Pahinta oli, että se pääsi hallitsemansa SAK:n kanssa vaikuttamaan maan taloudelle vaarallisen hallitusohjelman syntyyn.

Helsingin Sanomat vetosi voimakkaasti parlamentarismiin periaatteisiin esittäessään näkemyksiään vaalien jälkeisen hallituksen muodostamisesta. Vaalien tuloksen ja siinä ilmenevän kansan tahdon mukaisesti maahan pitää saada kansanvaltaisiin puolueisiin nojaava parlamentaarinen enemmistöhallitus. Pääkirjoituksista ei tosin selvinnyt miten kansan tahto hallituksen kokoonpanon suhteen oli pääteltävissä vaalituloksesta. Kansan tahdon käsitteen ulkopuolelle jätettiin eduskunnan toiseksi suurin puolue SKDL, joka oli saanut vaaleissa reilun viidenneksen äänistä. Mutta eihän SKDL lehden ideologian mukaan ollutkaan kansanvaltainen puolue.

Viitteet

¹ Penninen oli toimittaja Esko Saarinen, joka kirjoitti päätoimittaja Teo Mertasen ohella myös pääkirjoituksia. Kun Saarisesta tuli oululaisen *Kalevan* päätoimittaja *Helsingin Sanomien* eduskuntaselostaja Aimo Virtanen siirtyi hänen tilalleen pääkirjoitustoimittajaksi. (Blåfield 2014, 126.)

Kirjallisuus

- Aarnio, Eeva (2000). *Pääkirjoitukset vuoden 2000 presidentinvaaleissa. Tiedon politiikan näkökulma*. Teoksessa: Isotalus, Pekka & Aarnio, Eeva (toim.) *Presidentti 2000. Mistä vaalit on tehty*. Jyväskylä: Sphi, Jyväskylän yliopisto, 106–127.
- Aarva, Pauliina & Lääperi, Pirjo (2005). Terveysretoriikka pääkirjoituksissa. *Helsingin Sanomien ja Aamulehden välittämä kuva terveyden edistämisestä vuosina 2002–2003*. *Duodecim* 121, 71–78.
- Alasuutari, Pertti (1996). *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*. Tampere: Vastapaino.
- Blåfield, Antti (2014). *Loistavat Erkot. Patruunat ja heidän päätoimittajansa*. Helsinki: Otava.
- Borg, Olavi (1956). *Suomen puolueideologiat*. Helsinki: WSOY.
- Hatakka, Niko (2012). Perussuomalaisuuden kuva kolumni- ja pääkirjoitusjulkisuudessa. Teoksessa: Pernaa, Ville & Railo, Erkki (toim.) *Jytky. Eduskuntavaalien 2011 mediajulkisuus*. Turku: Kirja-Aurora, 294–322.
- Heberle, Rudolf (1951). *Social Movements. An Introduction to Political Sociology*. New York: Appleton – Century – Crofts.
- Heikkinen, Vesa (1999). *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Hemánus, Pertti (1972). *Sanomalehden pääkirjoituksen päämääristä ja keinoista*. Monistesarja 10. Tampereen yliopiston tiedotustutkimuksen laitos.
- Holmberg, Jukka (2004). *Etusivun politiikkaa. Yhteiskunnallisten toimijoiden representointi suomalaisissa sanomalehtiuutisissa 1987–2003*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mickelsson, Rauli (2007). *Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä*. Tampere: Vastapaino.
- Nousiainen, Jaakko (1998). *Suomen poliittinen järjestelmä*. Helsinki: WSOY.
- Perko, Touko; Salminen, Esko; Löyttyniemi, Veikko; Hemánus, Pertti & Tommila, Päiviö (1988). *Sanomalehdistö Sodan murroksesta 1980-luvulle. Suomen sanomalehdistön historia 3*. Kuopio: Kustannuskiila.
- Pernaa, Ville; Laaksovirta, Tuula & Lumme, Pentti (2007). *Ensimmäinen ja neljäs valtiomahti*. Helsinki: Edita.
- Reunanen, Esa (2003). *Budjettijournalismi julkisena keskusteluna. Tekstianalyttisiä näkökulmia suomalaisen ja ruotsalaisen budjetikirjoitteluun*. Tampere: Tampere University Press.
- Reunanen, Esa & Suhonen, Pertti (2009). Kansanedustajat ideologisella kartalla. Teoksessa: Borg, Sami & Paloheimo, Heikki (toim.). *Vaalit yleisdemokratiassa*. Tampere: Tampere University Press, 325–356.
- Saarinen, Arttu (2010). Terveyspolitiikka Suomen Lääkärilehden pääkirjoituksissa vuosina 1970–2007. *Yhteiskuntapolitiikka* 75: 3, 241–251.
- Sotamaa-Leino, Henna (2008). *Vaalipääkirjoitukset pysäytettyinä kertomuksina. Narratologinen tutkimus kolmen sitoutumattoman sanomalehden vuoden 2006 presidentinvaaleja käsittelevistä pääkirjoituksista*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Suhonen, Pertti (1994). *Mediat, me ja ympäristö*. Helsinki: Hanki ja jää.
- Suhonen, Pertti (2006). *Mielipidetutkimukset ja yhteiskunta*. Tampere: Tampere University Press.

Suhonen, Pertti (2012). *Mielipidekyselyt vaalijournalismissa*. Teoksessa: Borg, Sami (toim.)
Muutosvaalit. Helsinki: Oikeusministeriö, 43–61.